וְאִידָךְ – רבי אלעזר סובר, הַהִיא – תיבת 'אזנו' לְגַזִירָה שָׁוָה הִיא
דְּאָתָא – הוא שנאמרה. דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מִנַּיִן לְרִצִיעָה
בעבד שֶׁהִיא נעשית בְּאָזֶן יְמָנִית, נֶאֱמַר כָּאן – בעבד נרצע 'אָזֶן',
(שמות כא ו) 'וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ', וְנֶאֱמַר לְהַלָּן –
במצורע עני (ויקרא יד כה) 'וְנָתַן עַל תְּנוּךְ אֹזֶן הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית', מַה
לְּהַלָּן נעשית ההזאה בְּיָמִין – באזנו הימנית כמפורש שם בפסוק, אַף
כָּאן נעשית הרציעה בְּיָמִין. וְאִידָךְ – ת"ק אומר, אִם כֵּן שתיבת
'אזנו' נאמרה רק כדי ללמד על הגזירה שוה, לְיָמִין קְרָא – תאמר
התורה בעבד נרצע 'אֹזֶן', וַמַּאי 'אָזְנוֹ' בתוספת וא"ו, אלא בודאי
כוונת התורה אף למעט מוכר עצמו שאינו נרצע. וְאִידָךְ – רבי
אלעזר, הַהוּא – האות וא"ו שנוספה על תיבת 'אזן', מִיבָּעֵי לֵיהּ –
נצרך לו כדי למעט אָזְנוֹ של עבד וְלֹא אָזְנָהּ של אמה, ולומר שאין
אמה העבריה נרצעת. וְאִידָךְ – ת"ק, זה שאין אמה העבריה נרצעת
נַפְקָא לֵהּ – הוא לומד זאת מֵהפסוק (שמות כא ה) 'וְאִם אָמֹר יֹאמַר
הָעֶבֶד וגו', משמע 'הָעֶבֶד' וְלֹא אָמָה. וְאִידָךְ – רבי אלעזר אינו דורש
כן מתיבת 'העבד', כי מִיבָּעֵי לֵיהּ – תיבת 'העבד' נצרך לדעתו כדי
לומר שאין עבד נרצע עַד שֶׁיֹּאמַר את האמור שם בפרשה (שמות
שם) 'אָהַבְתִּי אֶת אֲדֹנִי וגו' לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי' כְּשֶׁהוּא עֶבֶד – בעודו
עבד, אך אם אמר זאת רק לאחר שכבר כלו שש שנים אינו נרצע
ויוצא לחירות. וְאִידָךְ – ת"ק אומר, ששתי הדרשות [אמה שאינה
נרצעת, ושצריך שיאמר בעודו עבד] מֵעֶבֶד הָעֶבֶד נַפְקָא – מתיבת
'עבד' ומתוספת האות ה"א שבתחילתה הן נלמדות, לפי ששתיהן
מיותרות. וְאִידָךְ – רבי אלעזר, עֶבֶד הָעֶבֶד לֹא דָרִישׁ – לא משמע לו
לדרוש מהאות ה"א דרשה נוספת, כיון שכך הדרך לכתוב.

רב טביומי מבאר את המחלוקת בדין השלישי שבברייתא, מַאי
מַעְמָא דְּתַנָּא קַמָּא דְּאָמַר מוֹכֵר עַצְמוֹ אֵין מַעֲנִיקִין לוֹ. מֵיעַם רַחֲמָנָא
גַּבֵּי מְכָרוּהוּ בֵּית דִּין (דברים טו יד) 'הַעֲנִיק תַּעֲנִיק לוֹ', משמע לוֹ' –
למכרוהו בי"ד, וְלֹא לְמוֹכֵר עַצְמוֹ. וְאִידָךְ – ר"א, הַהוּא– תיבת 'לו'
מִיבָּעֵי לֵיהּ – נצרך לדעתו כדי לומר 'לוֹ' – לעבד ניתנת ההענקה,
וְלֹא לְיוֹרְשָׁיו. מקשה הגמרא, יוֹרְשָׁיו אַמַּאי לֹא – מדוע שלא יקבלו
את ההענקה המיועדת אליו, הלא שָׂכִיר קָרֵייהּ רַחֲמָנָא – התורה
דימתה את הענקה לעבד כשכר שכיר שעובד אצל בעל הבית,
שנאמר (דברים טו יח) 'כִּי מִשְׁנֶה שְׂכַר שָׂכִיר עֲבָדְךָ וגו', לפיכך, מַה
[כשם ש]שָּׂכִיר שמת קודם שקיבל את שכרו שכר פְּעֻלָּתוֹ לְיוֹרְשָׁיו,
אַף הָאי– עבד שמת קודם שקיבל ההענקה שכר פְּעֻלָּתוֹ [דהיינו
ההענקה] לְיוֹרְשָׁיו. לפיכך, הגמרא מבארת באופן אחר את הדרשה
מתיבת 'לו' לדעת ר"א. אֶלָּא כוונת התורה לומר 'לוֹ' וְלֹא לְבַעַל
חוֹבוֹ – שאין הענקה ניתנת לבעל חובו של העבד. וצריכה התורה
לומר זאת, מֵהָכָא הוּא דְּאָתְיָא – מכיון שבכל מקום אנו סוברים
כְּרַבִּי נָתָן בענין זה, דְּתַנְיָא אָמַר רַבִּי נָתָן, מִנַּיִן לְנוֹשֶׁה בְּחֲבֵרוֹ מָנֶה,
וַחֲבֵרוֹ זה נושה אף הוא בַּחֲבֵרוֹ [אחר] מנה, מִנַּיִן שֶׁמּוֹצִיאִין מִזֶּה –
מהחייב האחרון, וְנוֹתְנִין לָזֶה – לנושה הראשון, תַּלְמוּד לוֹמַר
(במדבר ה ז) 'וְנָתַן לַאֲשֶׁר אָשַׁם לוֹ', כלומר למי שהקרן שייכת לו,
דהיינו לנושה הראשון. ומכיון שכן, היינו אומרים שאף ההענקה
תינתן לבעל חובו של העבד, לפיכך אָתָא 'לוֹ' לְאַפּוֹקֵי ולומר
שההענקה ניתנת לעבד. וְאִידָךְ – ת"ק שאינו מצריך מיעוט לכך,
סובר שִׁבְעָלְמָא נָמֵי – אף בכל נושה בחברו לֹא סְבִירָא לָן כְּרַבִּי נָתָן,
וממילא פשוט הדבר שאף בעבד אין ההענקה ניתנת לבעל חובו.

רב טביומי מבאר את המחלוקת בדין הרביעי שבברייתא, מַאי
מַעְמָא דְּתַנָּא קַמָּא דְּאָמַר מוֹכֵר עַצְמוֹ אֵין רַבּוֹ מוֹכֵר לוֹ שִׁפְחָה
כְּנַעֲנִית. כיון שמֵיעַם רַחֲמָנָא גַּבֵּי מְכָרוּהוּ בֵּית דִּין (שמות כא ד)'אִם
אֲדֹנָיו יִתֶּן לוֹ אִשָּׁה', משמע לוֹ – למכרוהו בי"ד נאמר הדין ההוא,
וְלֹא לְמוֹכֵר עַצְמוֹ. וְאִידָךְ – רבי אלעזר סובר שבתיבת 'לוֹ' לימדה
התורה שהאדון מוסר לו שפחה אפילו בְּעַל כָּרְחוֹ.

וְאִידָךְ – ת"ק, מִ'כִּי מִשְׁנֶה שְׂכַר שָׂכִיר' (דברים טו טז) נַפְקָא – משם
הוא לומד שהאדון מוסר לו את השפחה אפילו בעל כרחו,
ובדלהלן, דְּתַנְיָא, 'כִּי מִשְׁנֶה שְׂכַר שָׂכִיר עֲבָדְךָ', כלומר העבד עבד
אותך פי שנים מעבודתו של שכיר לבעל הבית, שהרי שָׂכִיר אֵינוֹ
עוֹבֵד אֶלָּא בַּיּוֹם, ואילו עֶבֶד עִבְרִי עוֹבֵד בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה. ויש
להקשות, וְכִי תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁעֶבֶד עִבְרִי עוֹבֵד בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין
בַּלַּיְלָה, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר עליו (דברים טו טז) 'כִּי טוֹב לוֹ עִמָּךְ'
ומשמע 'עִמָּךְ' כְּמַאֲכָלְךָ 'עִמָּךְ' בְּמִשְׁתֶּה – יש לך לפרנסו באותה מידה
שהינך מפרנס את עצמך. והוה הדין לשינה, שאינך רשאי
להעבידו בלילה שאינה שעת עבודה. וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק לבאר את
כוונת התורה כאן, מַבָּאן – ממשמעות הפסוק שחייב הוא לעבוד
אף בלילה, אנו למדים שֶׁרַבּוֹ מוֹסֵר לוֹ שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית לגור עמה
בלילות כדרך איש ואשתו, ובכך הוא עובד אותו אף בלילה שהרי
הולדות שייכים לו. ומאחר והתורה מחשיבה את מסירת השפחה
כשאר עבודות שחייב העבד לעשות לאדונו, ברור הדבר שהוא
יכול למסור לו אותה בעל כרחו כשאר עבודות שהוא כופה עליו
לעשותם. וְאִידָךְ – רבי אלעזר אומר, אִי מֵהָתָם – מהפסוק 'כי
משנה שכר שכיר עבדך', הָוֵה אָמֵינָא – הייתי סבור לומר הָנֵי מִילֵּי
שהאדון מוסר לו שפחה, מִדְּאִתְּיהִ – מרצונו של העבד, אֲבָל בְּעַל
כָּרְחוֹ אִימָא לֹא. לפיכך קָא מַשְׁמַע לָן התורה בתיבת 'לו' שהוא יכול
למסור לו אפילו בעל כרחו.

לאחר שסיים רב טביומי לבאר את הברייתא באופן אחר, שבה
הגמרא ומבררת אֶלָּא מַאן תַּנָּא דִּלֵּיהּ וָלִיךְ – מיהו אם כן התנא
שאינו דורש את הגזירה שוה 'שָׂכִיר שָׂכִיר'. משיבה הגמרא, הַאי
תַּנָּא הוּא, דְּתַנְיָא נאמר בתורה לגבי עבד עברי היוצא ביובל
(ויקרא כה מא) 'וְשָׁב אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ' וגו', אֲמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב
בַּמֶּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר – באיזה עבד מדובר כאן בפסוק, אִי – אם נאמר
בְּמוֹכֵר עַצְמוֹ, הֲרֵי כְּבָר אָמוּר דינו שם בפסוק הקודם (שם מ) 'עד
שְׁנַת הַיֹּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ'. וְאִי נאמר שמדובר בַּגֹּנֵב, הֲרֵי כְּבָר אָמוּר
דינו בפסוק (שם י) 'וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשֻׁבוּ', כמבואר בהמשך
הסוגיא. הָא – אלא אֵין הַכָּתוּב מְדַבֵּר אֶלָּא בעבד שמָכְרוּהוּ בֵּית דִּין
שָׁתִּים וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים לִפְנֵי הַיּוֹבֵל, והשמיענו התורה שֶׁהַיּוֹבֵל מוֹצִיאוֹ.
הגמרא מסיימת את הראיה, וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ – ואם עולה על
דעתך לומר שרבי אליעזר בן יעקב לָיְלִיךְ 'שָׂכִיר' 'שָׂכִיר', לָמָּה לִי –
מדוע לדבריו צריכה התורה ללמד בפסוק מיוחד שאף מכרוהו
בי"ד יוצא ביובל, נֵילַף – נלמד מכרוהו בי"ד ממוכר עצמו בגזירה
שוה 'שָׂכִיר' 'שָׂכִיר', אלא בודאי רבי אליעזר בו יעקב הוא התנא
שאינו דורש את הגזירה שוה הזו. דוחה הגמרא, אָמַר רַב נַחְמָן בַּר
יִצְחָק, לְעוֹלָם אף רבי אליעזר בן יעקב לָיְלִיךְ 'שָׂכִיר' 'שָׂכִיר', וְאִיצְטְרִיךְ
– ואף על פי כן צריכה התורה לכתוב גם בעבד שמכרוהו בי"ד
שיוצא ביובל. משום שסָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא – היה עולה על דעתנו
לומר, מוֹכֵר עַצְמוֹ הוּא שיוצא ביובל משום דְּלֹא עֲבַד אִיסּוּרָא –
שלא עשה איסור ולא גנב, אֲבָל מְכָרוּהוּ בֵּית דִּין דַּעֲבַד אִיסּוּרָא –
שעשה איסור וגנב ומחמת כן נמכר, אֵימָא נֵיקְנְסֵיהּ – היינו אומרים
שהתורה קנסה אותו לעבוד שש שנים ואינו יוצא ביובל, קָא
מַשְׁמַע לָן – לכן השמיענו התורה בפסוק נוסף שאף הוא יוצא
ביובל.

בברייתא הקודמת שנינו, שמה שנרצע יוצא ביובל אנו יודעים
מפסוק אחר, הגמרא מבררת מהו הפסוק. אָמַר מַר 'אִי בְּנִרְצָע הֲרֵי
כְּבָר אָמוּר'. מבררת הגמרא, מַאי הִיא – היכן נאמר שנרצע יוצא
ביובל. משיבה הגמרא, דְּתַנְיָא, לגבי דין יובל נאמר בתורה בין
היתר (ויקרא כה י) 'וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ
תָּשֻׁבוּ' וגו', ויש לברר בַּמֶּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר – באיזה עבד מדובר כאן
בפסוק. אִי בְּמוֹכֵר עַצְמוֹ הֲרֵי כְּבָר אָמוּר בפסוק (שם מ) 'עַד שְׁנַת
הַיֹּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ', וְאִי בְּמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין הֲרֵי כְּבָר אָמוּר בפסוק (שם
מא) 'וְשָׁב אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ' כמבואר בברייתא הקודמת. הָא – אלא
בודאי אֵין הַכָּתוּב מְדַבֵּר אֶלָּא בִּנְרִצָע שָׁתִּים וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים לִפְנֵי הַיּוֹבֵל,
והשמיענו כאן שֶׁהַיּוֹבֵל מוֹצִיאוֹ. שואלת הגמרא, מַאי מַשְׁמַע, כיצד
מוכח מהפסוק 'וְשַׁבְתֶּם' שמדובר בנרצע ואילו הפסוק 'וְשַׁבְתֶּם
אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ' במכרוהו בי"ד, ולא להיפך. משיבה הגמרא, אָמַר
רָבָא בַּר שִׁילָא, הראיה היא מזה שאָמַר קְרָא בפסוק 'וְשַׁבְתֶּם' 'אִישׁ'
בלשון זכר, כלומר שאין הדין ההוא נוהג אלא באיש ולא באשה,
וְאֵיזֶהוּ דָּבָר שֶׁנּוֹהֵג בְּאִישׁ וְאֵין נוֹהֵג בְּאִשָּׁה, הֱוֵי אוֹמֵר זוֹ רְצִיעָה, שכן
אמה העבריה אינה נרצעת כמבואר בגמרא לעיל. ומאחר והפסוק
'וְשַׁבְתֶּם' נאמר בנרצע, יש להעמיד את הפסוק 'וְשָׁב אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ'
במכרוהו בי"ד.

המשך בעמוד קל

הגמרא מבררת מדוע אי אפשר ללמוד שמכרוזו בי"ד יוצא ביובל מנרצע, וצריך לכל אחד פסוק מיוחד כמבואר בברייתות לעיל. **וְאִיצְטְרִיךְ לְמִיכְתַּב** פסוק ללמד שמְכָרוּהוּ **בַּיִת** דִּין יוצא ביובל, **וְאִיצְטְרִיךְ לְמִיכְתַּב** כן גם בנִרְצָע. **דְּאִי אַשְׁמְעִינַן** – כיון שאם היתה התורה משמיעה רק בִּמְכָרוּהוּ **בַּיִת** דִּין, הייתי אומר שרק לו זכתה התורה לצאת ביובל, **מְשׁוּם דְּלֹא מְצֵאי זְמָנִיהּ** – שעדיין לא הגיע זמנו לצאת לחירות, ומכיון שמעולם לא סירב בכך נתנה לו התורה אפשרות לצאת. **אֲבָל נִרְצָע דְּמָצֵאי זְמָנִיהּ** – שהגיע זמנו לצאת בשש, אלא שהוא סרב והמשיך להיות עבד, **אֵימָא נֵיקְנְסֵיהּ** – הייתי אומר שהתורה קנסה אותו שלא יצא ביובל, מאחר ועבר על מה שנאמר (ויקרא כה מב) 'כִּי עֲבָדַי הֵם' וגו'. **וְאִי אַשְׁמְעִינַן** בנִרְצָע שיוצא ביובל, הייתי אומר שרק הוא יוצא ביובל **מְשׁוּם דְּעָבַד לֵיהּ שֵׁשׁ** – שכבר עבד לאדונו שש שנים קודם שנרצע, ואינו מפסיד ביציאתו, **אֲבָל מְכָרוּהוּ בַּיִת** דִּין וחל היובל בתוך שש שנים, **דְּלֹא עָבַד לֵיהּ שֵׁשׁ** – שעדיין לא עבד שש שנים, **אֵימָא לֹא** – הייתי אומר שאינו יוצא ביובל כדי שלא יפסיד האדון ביציאתו, **צְרִיכָא** – לפיכך צריכה התורה להשמיענו הן במכרוהו בי"ד והן בנרצע שיוצאים ביובל.

שני פסוקים נאמרו בנרצע ללמד שהוא יוצא ביובל, 'וְשַׁבְתָּם אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ' כמבואר בברייתא לעיל, וכן (שמות כא ו) 'וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם' שהכוונה ל'עולמו של יובל' [שהרי אי אפשר לומר לעולם ממש כיון שכבר נאמר 'וְשַׁבְתֶּם']. הגמרא מבארת מדוע צריך לכך שני פסוקים. **וְאִיצְטְרִיךְ לְמִיכְתַּב** 'וְשַׁבְתֶּם' **וְאִיצְטְרִיךְ לְמִיכְתַּב** 'לְעוֹלָם'. **דְּאִי כָּתַב רַחֲמָנָא** רק את הפסוק 'לְעוֹלָם', **הָוֶה אָמֵינָא** – היינו סבורים לפרש 'לְעוֹלָם מַמָּשׁ' – לצמיתות, לפיכך **כָּתַב רַחֲמָנָא** 'וְשַׁבְתֶּם' ושם מבואר שהנרצע יוצא לחירות ביובל. **וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא** רק את הפסוק 'וְשַׁבְתֶּם', **הָוֶה אָמֵינָא הָנֵי מִילֵּי** שנרצע עובד עד היובל ואינו יוצא קודם, אינו אלא **הֵיכָא דְּלֹא עָבַד שֵׁשׁ** – במקרה שעדיין לא מלאו שש שנים משנרצע עד שהגיע היובל, **אֲבָל הֵיכָא דְּעָבַד שֵׁשׁ** שנים משנרצע, היינו אומרים שיצא בשש ואינו צריך להמתין עד היובל, כדי **שלֹּא יְהֵא סוֹפוֹ** – מה שנתחייב לאדון לעבדו בסוף שש שנים, משנרצע, **חָמוּר** יותר **מִתְּחִלָּתוֹ** – ממה שנתחייב כשנמכר, ומה [כשם] **שבִּתְחִלָּתוֹ** נמכר לשֵׁשׁ שנים, **אַף סוֹפוֹ** –לאחר שנרצע **נַמִּי** אינו נמכר אלא לשֵׁשׁ. **קָמַשְׁמַע לָן** 'וַעֲבָדוֹ לְעוֹלָם', שפירושו **לְעוֹלָמוֹ שֶׁל יוֹבֵל**, להשמיענו שבין אם הוא חל סמוך לרציעתו ובין אם הוא חל זמן רב אחריו הוא עובד עד היובל.

לאחר שהתבאר שיתכן ואף רבי אליעזר בן יעקב דורש את הגזירה שוה 'שכיר' 'שכיר', ממשיכה הגמרא לברר מידוע אפוא התנא שאינו דורש את הגזירה שוה. **אֶלָּא מַאן תַּנָּא דְּלֹא דָּרִישׁ** 'שָׂכִיר' 'שָׂכִיר'. משיבה הגמרא, **רַבִּי הִיא. דְּתַנְיָא,**

לגבי עבד עברי הנמכר לנכרי ולא גאלוהו קרוביו [כאמור בפסוק הקודם] נאמר (ויקרא כה נד) 'אִם לֹא נִגְאַל בְּאֵלֶּה וְיָצָא בַּשָּׁנָת הַיֹּבֵל', רַבִּי אוֹמֵר יתור התיבה מלמדת שרק 'בְּאֵלֶּה', כלומר בגאולת קרוביו, הוּא נִגְאָל, וְאֵין נִגְאָל בְּשֵׁשׁ, ככל עבד עברי שנמכר לישראל. והתורה צריכה ללמדנו כך, משום שֶׁיָּכוֹל הייתי לומר וַהֲלֹא דִּין הוּא – יש לי ללמוד דבר זה בקל וחומר, וּמַה מִּי שֶׁאֵינוֹ נִגְאָל בְּאֵלֶּה, דהיינו הנמכר לישראל, שלא נאמרה בו גאולה בקרובים, אף על פי כן הוא נִגְאָל בְּשֵׁשׁ שנאמר (דברים טו יב) 'וְעָבְדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים', וְזֶה – הנמכר לנכרי שֶׁנִּגְאָל בְּאֵלֶּה, וכי אֵינוֹ דִּין שֶׁנִּגְאָל אף בְּשֵׁשׁ. תַּלְמוּד לוֹמַר – לכן נאמר 'בְּאֵלֶּה' לומר שִׁבְּאֵלֶּה הוּא נִגְאָל וְאֵין נִגְאָל בְּשֵׁשׁ. הגמרא מסיימת את ההוכחה מדברי רבי, וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ דִּשְׁרֵי יָלִיף 'שָׁכִיר' 'שָׁכִיר', אַמַּאי קָאָמַר על הנמכר לישראל 'וּמַה מִּי שֶׁאֵינוֹ נִגְאָל בְּאֵלֶּה' דהיינו שאינו נגאל בקרובים, נַיְלַף – שילמד נמכר לישראל שנגאל בקרובים מנמכר לנכרי בגזירה שוה 'שָׁכִיר' 'שָׁכִיר'. שבנמכר לישראל נאמר (דברים טו יח) 'כִּי מִשְׁנֶה שְׂכַר שָׂכִיר עֲבָדְךָ' וגו', ובנמכר לנכרי נאמר (ויקרא כה נ) 'כִּימֵי שָׂכִיר יִהְיֶה עִמּוֹ'. אלא בודאי, רבי אינו דורש גזירה שוה זו. דוחה הגמרא, אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְעוֹלָם אף רבי יָלִיף 'שָׁכִיר' 'שָׁכִיר' בשאר מקומות, וְשַׁאנִי הָכָא – שונה הדבר לענין גאולת קרובים, דְּאָמַר קְרָא בנמכר לנכרי (ויקרא כה מט) 'וְנִגְאָלוֹ' משמע רק לְזֶה – לנמכר לנכרי, וְלֹא לְאַחֵר –לנמכר לישראל.

הגמרא מביאה שיטות תנאים החולקים על דעת רבי. וּמָאן תַּנָּא דְּפָלֵיג עָלֵיהּ דְּרַבִּי, רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי וְרַבִּי עֲקִיבָא הם, שדרשו את תיבת 'באלה' לענין אחר. דְּתַנְיָא, 'וְאִם לֹא יִגָּאֵל בְּאֵלֶּה וְיָצָא בַּשָּׁנָת הַיֹּבֵל', רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר אם נגאל העבד בְּאֵלֶּה, דהיינו על ידי קרוביו, לְשִׁחְרוּר – הוא יוצא לחירות. אבל אם הוא נגאל מהנכרי בְּשֶׁאָר כָּל אָדָם, לְשִׁעְבּוּד – הוא משועבד לזה שגאל אותו עד היובל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר להיפך, בְּאֵלֶּה – בקרובים לְשִׁעְבּוּד, ואילו בְּשֶׁאָר כָּל אָדָם הוא נגאל לְשִׁחְרוּר. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, אָמַר קְרָא – משמעות הפסוק היא כך, 'אִם לֹא יִגָּאֵל בָּאֵלֶּה', אזי 'וְיָצָא בְּשָׁנַת הַיֹּבֵל', ועד אז הוא משועבד אליו. וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, פירוש הפסוק הוא כך, 'אִם לֹא יִגָּאֵל' אֶלָּא 'בְּאֵלֶּה' האמורים מקודם [קרובים], ולא בשאר אדם, אזי 'וְיָצָא בְּשָׁנַת הַיֹּבֵל' ויהיה משועבד להם עד אז, אבל אם נגאל בשאר אדם הוא יוצא לחירות. הגמרא דוחה פירוש זה בפסוק, מאחר וְרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי יתמה על רבי עקיבא, מִידֵי – וכי 'אֶלָּא בְּאֵלֶּה' כָּתִיב.

הגמרא מנסה לבאר את המחלוקת באופן נוסף. אֶלָּא בְּהַאי קְרָא – בפירוש הפסוק דלהלן נחלקו רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא. האופנים בהם נגאל עבד מאדונו הנכרי הם שלשה, שנאמר (ויקרא כה מט) 'אוֹ דֹדוֹ אוֹ בֶן דֹּדוֹ יִגְאָלֶנּוּ' זֶה גְּאוּלַּת קְרוֹבִים – שנגאל על ידי קרוביו, 'אוֹ בֶן שְׁאֵרוֹ יִגְאָל' זֶה גְּאוּלַּת עַצְמוֹ – שיכול להיגאל בעצמו, 'וְנִגְאַל' זוֹ גְּאוּלַּת אֲחֵרִים – שכל אדם שאינו קרובו יכול לגאלו. בגאולת עצמו הדבר ברור שהעבד יוצא בה לחירות, אלא שנחלקו על הגאולות שנאמרו בסמוך לגאולה זו. רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי סָבַר מִקְרָא נִדְרָשׁ לְפָנָיו – כל פסוק הבא ללמד מלמד על מה שנאמר למעלה ממנו. לפיכך שֵׁדִּי – הַטֶּל, כלומר השוה דין גְּאוּלַּת קְרוֹבִים שנאמר תחילה אֲגַאוּלַּת עַצְמוֹ – שנאמר לאחריו ונמצא ש'גאולת עצמו' מלמד על האמור לפניו, מַה [כשם שגְּאוּלַּת עַצְמוֹ לְשִׁחְרוּר אַף גְּאוּלַּת קְרוֹבִים לְשִׁחְרוּר. וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר מִקְרָא נִדְרָשׁ לְאַחֲרָיו, לפיכך שֵׁדִּי – השוה דין גְּאוּלַּת אֲחֵרִים שנאמר בסוף אֲגַאוּלַּת עַצְמוֹ שנאמר לפניו, ונמצא ש'גאולת עצמו' מלמד על האמור לאחריו, מַה גְּאוּלַּת עַצְמוֹ לְשִׁחְרוּר אַף גְּאוּלַּת אֲחֵרִים לְשִׁחְרוּר. מקשה הגמרא, אִי הָכִי – אם אכן מחלוקתם היא בענין אם מקרא נדרש לפניו או לאחריו, 'בְּאֵלֶּה' לָמָּה לִי – מדוע דרשו כן מתיבת 'באלה' כפי שמשמע בברייתא לעיל. מתרצת הגמרא, אִי לַאו 'בְּאֵלֶּה' – אם לא נאמר 'באלה' ללמד שיש לחלק בין גאולת קרובים לגאולת אחרים, הָוֶה אָמִינָא שהַמִּקְרָא הזה נִדְרָשׁ בֵּין לְפָנָיו וּבֵין לְאַחֲרָיו, כבכל המקראות שבתורה, וְהַכֹּל לְשַׁחְרוּר – ובכל אופן שנגאל העבד יצא לחירות כפי שיוצא בגאולת עצמו. אולם הגמרא דוחה גם פירוש זה במחלוקת, שכן אִי הָכִי – אם כך, שמסברא מקרא נדרש לפניו ולאחריו, ורק משום שנאמר 'באלה' אנו אומרים שפסוק זה אינו נדרש אלא או לפניו או לאחריו, הָדַר קוּשְׁיָא לְדוּכְתֵּיהּ – שבה הקושיא למקומה. כלומר, שוב קשה על רבי עקיבא 'מידי אלא באלה כתיב', שהרי משמעות הפסוק נראה יותר כדברי רבי יוסי ['אם לא נגאל באלה', בקרובים, אלא על ידי אחרים, אזי 'ויצא בשנת היובל', ועד אז ישתעבד לגואל הזה], ומדוע נדחק רבי עקיבא לפרש באופן אחר.

הגמרא מציעה ביאור אחר במחלוקת רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא. אֶלָּא בְּסָבְרָא קָמַיְּפָלְגִי – נחלקו רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא, באיזה גאולה מסתבר יותר שהיא לשעבוד, ועליה נאמר סיום הפסוק 'ויצא בשנת היובל', וממילא תיבת 'באלה' אינה עולה עליה. רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי סָבַר מִסְתַּבְּרָא – מסתבר לומר שבגְּאוּלַּת אֲחֵרִים אמרה התורה שהיא לְשִׁעְבּוּד, דְּאִי אָמְרַתְּ – שכן אם תאמר שהיא לְשִׁחְרוּר, חָוֹ מִינַּיְיעֵי וְלֹא פָּרְקֵי לֵיהּ – ימנעו האחרים ולא יפדו אותו מהנכרי. לפיכך ביאור הפסוק הוא כך, 'וְאִם לֹא יִגָּאֵל בְּאֵלֶּה', כלומר בקרובים שיפדו אותו אפילו שאינו עובד אותם, אלא אחרים באים לפדותו, אזי 'וְיָצָא בְּשָׁנַת הַיֹּבֵל' כדי שיאותו הללו לפדותו. וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר מִסְתַּבְּרָא – מסתבר לומר שבגְּאוּלַּת קְרוֹבִים אמרה התורה שהיא לְשִׁעְבּוּד, דְּאִי אָמְרַתְּ – שכן אם תאמר שהיא לְשִׁחְרוּר, יבטח העבד בקרוביו שיפדוהו וּבְכָל יוֹמָא וְיוֹמָא אָזֵל וְמִזַּבֵּין נַפְשֵׁיהּ – בכל יום ויום ילך וימכור את עצמו כדי להרוויח ממון. לפיכך ביאור הפסוק הוא כך, 'וְאִם לֹא יִגָּאֵל בְּאֵלֶּה' כלומר על ידי אחרים, אלא נגאל על ידי קרוביו, אזי 'וְיָצָא בְּשָׁנַת הַיֹּבֵל', ועד אז יהיה משועבד לקרוביו שגאלוהו כדי שלא ימכור את עצמו שוב.

שיטה שלישית בענין גאולת קרובים וגאולת אחרים. אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בברייתא זו שנינו את דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי וְרַבִּי עֲקִיבָא, הסוברים שבאחת מהגאולות העבד משועבד לזה שגאל אותו. אֲבָל חֲכָמִים חולקים ואוֹמְרִים, הַכֹּל לְשִׁחְרוּר – בכל אופן שנגאל העבד הוא יוצא הוא לחירות. מברר הגמרא, מַאן חֲכָמִים – היכן מצאנו שיטה זו, משיבה הגמרא, רַבִּי הִיא, דְּתַנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי יְהוּדָה 'בְּאֵלֶּה' לְדָרְשָׁה אֲחֵרִינָא – שדורש מתיבת 'באלה' דרשה אחרת, [כפי שהביאה הגמרא בתחילת העמוד, שהנמכר לנכרי אינו יוצא בשש], וכן סובר שמִּקְרָא נִדְרָשׁ בֵּין לְפָנָיו וּבֵין לְאַחֲרָיו, לפיכך גאולת עצמו מלמדת הן על גאולת קרובים שנאמרה לפניה והן על גאולת אחרים שנאמרה אחריה, שבכל אופן יוצא העבד לחירות.

שואלת הגמרא, וְרַבִּי הסובר שבכל אופן יוצא העבד לחירות, הַאי – הפסוק 'וְיָצָא בְּשָׁנַת הַיֹּבֵל', ממנו דרשו רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא שבאחת מן הגאולות אין העבד יוצא לחירות לגמרי, מַאי עֲבִיד לֵיהּ – מה הוא דורש ממנו. משיבה הגמרא, מִיבָּעֵי לֵיהּ לְכִדְרַבִּי אַיְּבָא – פסוק זה נצרך לדעתו כדי ללמד את הנדרש בברייתא להלן, שהנמכר לנכרי אינו רשאי להערים עליו בתחבולות ולצאת לחפשי קודם זמנו. וכך שנינו בברייתא, 'וְיָצָא בְּשָׁנַת הַיֹּבֵל', פסוק זה נאמר אֲחֵרִים לְשַׁחְרוּר.

המשך מעמוד רנה

ויהי רצון שבעמדנו בסיום חותם חדש אדר ומתקרבים לחדש ניסן, חדש הגאולה, הנה יבשר טוב בטוב האמיתי כהוראת חז"ל, טוב לשמים וטוב לבריות וטוב העושה פירות...

בברכה לבשו"ט.